

uitspraken (beide op 41) gebaseerd op de anonieme bronnen, maar ook verwijzing daarnaar ontbreekt.

Samenvattend moet het *Supplement* gekenschetst worden als een opzoek- en puzzelboek, waarin voor de geïnteresseerde veel nuttige informatie is te vinden voor een eerste oriëntatie. Wie zich vervolgens wil wagen aan een geschiedverhaal over één van de vele behandelde diensten, doet er goed aan de door Kluiters genoemde bronnen ook zelf te raadplegen. Desondanks een nuttig boek al was het maar omdat er op dit terrein niets vergelijkbaars bestaat.

D. Engelen

D. Hellema, T. Witte, ed., *'Onmachtig om te helpen'. Nederlandse reacties op de socialistische dreiging* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1995, 152 blz., f32,50, ISBN 90 5589 016 2).

De zogenaamde 'Bronnen-groep' van Amsterdamse politicologen, voluit de Werkgroep buitenlandse politiek en contemporaine archivale bronnen van de vakgroep internationale betrekkingen en volkenrecht van de Universiteit van Amsterdam, laat van zich horen. Na een aantal spraakmakende dissertaties over het Nederlandse buitenlandse beleid na 1940 door onder meer Hellema, Witte, Wiebes en Zeeman verscheen in 1995 alweer het tweede *Jaarboek Buitenlandse Zaken* onder hun redactie, een handboek over de Nederlandse buitenlandse politiek van Hellema en de hier besproken bundel over de Nederlandse reacties op de socialistische dreiging onder redactie van Hellema en Witte. Het zou overdreven zijn om van een 'Amsterdamse school' in de leer van de internationale betrekkingen te spreken die in een voortdurende polemiek met een 'Leidse school' zou zijn verwickeld. De redactieraad van bovengenoemd jaarboek is bijvoorbeeld breed samengesteld, met niet alleen Amsterdamse maar ook Leidse, Utrechtse en Groningse politicologen en historici.

Maar ook de hier besproken bundel vertoont weer een aantal kenmerken die als typerend kunnen gelden voor de Amsterdamse Bronnen-groep: in empirisch opzicht een sterke voorkeur voor ongepubliceerde bronnen uit het archief van Buitenlandse Zaken boven gepubliceerde bronnen, in inhoudelijk opzicht kritiek op het beeld van naoorlogs Nederland als de trouwe bondgenoot van de VS zoals dat door Van Staden en Voorhoeve naar voren is gebracht, en in theoretisch opzicht een zekere nadruk op externe, machtspolitieke en economische factoren in plaats van interne, ideologische factoren bij de verklaring van de Nederlandse buitenlandse politiek. Een dergelijk analyseschema, dat in Hellema's handboek al vrij beknopt werd weergegeven, komt in deze bundel van tien beschrijvende deelstudies echter nog minder uit de verf. Als verzachtende omstandigheid moet daarbij wel in aanmerking worden genomen dat deze bijdragen merendeels zijn voortgekomen uit werkgroepverslagen en doctoraalscripties, bewerkt en van een beknopte inleiding en conclusie voorzien door Hellema en Witte. Als voorbeeld van de wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek is deze bundel zeker geslaagd te noemen.

Inhoudelijk gaan de tien *case-studies* over de Nederlandse houding ten aanzien van: de Sovjet-Unie 1917-1953, de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939, de erkenning van de Volksrepubliek China 1949-1950, de Russische 'glimlach' 1953-1960, de Cuba-crisis 1962, de 'Praagse lente' 1968, de onafhankelijke koers van Roemenië 1965-1975, de regering-Allende in Chili 1970-1973, de hulp aan Vietnam 1976-1985 en de Poolse crisis 1980-1982. Tegen de achtergrond van Hellema's handboek bieden ze weinig verrassingen. Keer op keer signaleren de auteurs dat de Nederlandse regering zich, vooral tijdens de jaren veertig en vijftig en opnieuw tijdens de jaren tachtig, niet zonder meer als een trouwe bondgenoot van de VS gedroeg en bovendien weinig beducht was voor de militaire dreiging die van de Sovjet-Unie uit zou gaan.

Achter het verbale Atlanticisme en anti-communisme gingen binnen de Europese context vaak economische belangen schuil, zoals het geval was bij de toetreding tot het Pact van Brussel en de NAVO, en in de buiten-Europese context de voortzetting van koloniale belangen, zoals onder meer bleek bij de snelle erkenning van de Volksrepubliek China.

Bij de stelling dat er van de Sovjet-Unie vlak na de oorlog ook feitelijk geen enkele dreiging uitging, het meest expliciet verwoord door Ko van Gorsel in zijn overzicht van de Nederlandse betrekkingen met de SU tussen 1917 en 1953, kan overigens een kanttekening geplaatst worden. Zoals Ronald Havenaar — eveneens een historisch georiënteerde Amsterdamse politicooloog — in zijn recente studie over de Koude Oorlog aannemelijk heeft gemaakt koesterde Stalin wel degelijk plannen om zo mogelijk de communistische invloedssfeer verder uit te breiden in Europa. Door de westerse blokvorming werd dit expansionisme echter effectief ingedamd, omdat Stalin uiteraard terugschrok voor een nieuwe wereldoorlog, direct na de Tweede Wereldoorlog die de SU zo zwaar getroffen had.

Er blijft dus nog heel wat te onderzoeken op het terrein van de Nederlandse betrekkingen met het communistische Oostblok, zoals Hellema en Witte zelf ook concluderen. Maar met dit voorbehoud is deze verzameling van goed gefundeerde *case-studies* zeker nuttig te noemen. In hun inleiding spreken de samenstellers nogmaals hun dank uit voor de medewerking van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij het bestuderen van de ministeriële archieven. Inderdaad onderstreept deze bundel, waarvan de meest recente *case-studies* doorlopen tot in de jaren tachtig, nog eens de relatief open, toegankelijke opstelling van het Nederlandse ministerie in vergelijking met die in andere Europese landen. Hoezeer het universitaire onderwijs en onderzoek van deze relatief open houding kan profiteren bewijst onder meer deze bundel.

M. Kuitenbrouwer

J. J. van Miert, *Een koel hoofd en een warm hart. Nationalisme, Javanisme en jeugdbeweging in Nederlands-Indië, 1918-1930* (Dissertatie Leiden 1995; Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 1995, 424 blz., f45,-, ISBN 90 6770 387 3).

Deze Leidse dissertatie geeft de geschiedenis van drie Javaanse nationalistische organisaties en een Sumatraanse in de woelige jaren twintig. Deze groeperingen, Jong Java, de Jong Sumatranen Bond, het Comité voor het Javaans nationalisme en Boedi Oetomo, hadden een aantal factoren gemeen. Zij behoorden tot de gematigde, coöperatieve richting die ondanks hun nationalisme de Indische regering in principe steunde; zij entten hun nationalisme op de eigen regio en zij hebben — op Boedi Oetomo na — in de geschiedschrijving over het Indonesische nationalisme nauwelijks aandacht getrokken.

Van Miert start in 1918 toen het ontstaan van de Volksraad en de revolutionaire stemming van dat najaar voor een nieuw politiek elan zorgden en stopt in 1930, toen het regionaal nationalisme zichzelf had overleefd. Het Comité voor het Javaans nationalisme was al in 1923 ter ziele gegaan, Boedi Oetomo trad na 1930 nauwelijks meer naar voren, en de twee studentenorganisaties gingen in dat jaar op in *Indonesia Moeda* (Jong Indonesië). Het Indonesisch nationalisme had gezegevierd.

Daarmee lenen deze organisaties zich voor analyse van de theorieën van A. D. Smith met zijn aandacht voor de 'ethnie' als pre-moderne voorloper van de natie en van Ben Anderson met zijn benadering van een 'bedachte' nationale samenhang. Naar aanleiding van deze theoretici besteedt Van Miert aandacht aan de verschillende opvattingen over de taal, geschiedenis en identiteit binnen de verschillende organisaties. Dat levert mooie beschouwingen op en een mooi concluderend hoofdstuk.